

Forfatter: Paludan-Müller, Fr.

Titel: Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, III. Bind

Citation: Paludan-Müller, Fr.: "Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, III. Bind", i Paludan-Müller, Fr.: *Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, III. Bind*, udg. af CARL S. PETERSEN , 1909, s. 364. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-paludanm03-shoot-idm140319425032144.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, III. Bind

Affattelsestid: sidste Halvdel af 1853 (efter den 12te Juni - se Anm. til Side 162 Linje 16); udkom den 16de Maj 1854 sammen med "Kalanus" (se ovf. Side 49-157) og "Abels Død" (Optryk, se nærvær. Udgaves 1ste Bind 365 Side 554) under Titlen "Tre Digte", trykt 2den Gang 1857 (i "Tre Digte, 2den Udgave"), 3dje 1872 (i "Sex Digte, 3dje Udgave"), 4de 1879 (i "Poetiske Skrifter" VIII), 5te 1883 (i "Sex Digte, 4de Udgave"), 6te 1902 (i "Poetiske Skrifter i Udvalg" VII).

Nærværende Udgave gengiver Texten i Udgaven 1872, den sidste af Digteren selv besørgede.

Originaludgaven af "Tre Digte" har en Tilegnelse til J. N. Madvig, som er aftrykt ovf. Side 342 under "Kalanus".

Manuskript: egenhændigt Trykmanuskript til Originaludgaven, med adskillige Rettelser og Ændringer, i det kgl. Bibliotek: Den Collinske Manuskriptsamling No. 982.

Æmnet. P.-M.'s "Ahasverus" knytter sig til Sagnet om *den evige Jøde*, en sagnagtig Skikkelse, der skal have slaæet Jesus og til Straf derfor vandrede fredløs om paa Jorden uden at kunne dø. Hverken Evangelierne eller Legender fra den kristne Kirkes ældste Tid kender det mindste til ham og hans Synd; han dukker først op i det 13de Aarh. og er da en af Ypperstepræsten Kaiphas' Tjenere, som slog Jesus, da han var for Raadet. Men almindeligt bekendt blev han først i Begyndelsen af det 17de Aarh., da der (1602) orn ham udkom en tysk Folkebog - paa Grundlag af hans egen Beretning(i) -, der fandt en vid Udbredelse og blev oversat paa mange Sprog, ogsaa paa Dansk; fra nu af blev han en Skikkelse, hvormed Folkets Fantasi atter og atter sysselsatte sig, og i den følgende Tid fremkom den ene Beretning om ham efter den anden, at han snart var set paa dette, snart paa hint Sted, ligesom en Mængde Digtere har taget hans Skæbne op til Behandling (se Anm. til Side 164 Linje 28-30). - Det er gennem den tyske Folkebog, at han fik Navnet *Ahasverus* og blev gjort til *Skomager*.

Om hans Synd beretter den danske Folkebog, hvis Titel er: "Sandru Beskriffuelse Om en Jøde / som vaar Fød oc Baaren til Jerusalem / ved Naffn AHASWERUS, Huilcken Personligen haffuer været næruerendis tilstede / da Christus er bleffuen Kaarsfest oc indtil denne tid / vdaff den Almectigste Gud / ved Liffuet er bleffuen oppeholden / Nu nyligen fordansket. Prenlet i Kiøbenhaffn / Aar 1631", bl. a. følgende:

"Paa den tid / der Christus bleff Kaarsfest / vaar hand til Jerusalem, huilcken HERre Christum hand met de andre Jøder paa samme tid holde for en Ketter / oc icke andet troede eller viste / end hand vaar en aff Folckens forførere / oc haffde hand seet hannem Lifflic vdi egen Person / oc der hoss haffde hand med de andre Jøder paalagdt sin yderste flid / hannem som it oprørske Menniske at affskaffe oc forjage / for huilcken de paa den tid antogte hannem / Men der JEsus hans Sententz Endelig aff Pilato vaar affsagt / maatte de strax føre hannem forneffnde Skomagers huss for offuer / der Skomageren det fornam / gick hand hasteligen hiem til sit Huss / oc det kundgiorde for hans Folck / paa det de oc Christum kunde see / huad hand vaar for it Menniske at de kunde høre hans tale.

Da dette vaar giort / haffuer Skomageren self taget sit mindste Barn paa sin Arm / oc gick der met vden for sin Dør at staa / den HERre Christum at beskue / I det den HERre Christus nu vnder det suare Kaars bleff her frem ført / bleff hand lidet stille staaendis op til forneffnde Skomagers Huss at huile sig / men der Skomageren det saae / skyndede oc dreff hand den HERre Christum hasteligen oc vdi vrede aff sted / oc sagde / hand skulde packe sig bort did som hand hen hørde / huor vd offuer Christus hannem strax ansaa / oc sagde disse Ord til hannem: Jeg vil her staa oc huile / men du skalt gaa indtil den yderste dag.

Paa disse Ord / nedsette Skomageren strax forneffnde sit Barn / oc kunde slet intet lenger bliffue der samme sted / men effterfulde Christum hasteligen/ oc saaledis haffuer seet / huorledis hand endelige bleff Kaarsfest / Marteret oc ynckelige Dødet / oc der det vaar giort / oc fuldend / haffuer det strax siunis 366 Skomageren wmueligt at være / at hand kunde gaa tilbage til Jerusalem / haffde icke nogen tid været der i Staden / ey heller seet hans Hustru eller Børn siden den tid / men haffuer wfortøffuit begynt at igiennem reyse it frem -met Land effter det andet / som en arm oc bedrøffuit Pillegrim. Oc der hand en gang effter mange Aar vaare forløbne / vilde igien hiem Reyse til Jerusalem / fandt hand det slet Øde / oc Jammerlig forstørret at være / saa hand icke kunde see der samme steds / en Steen paa den anden / ey heller nogenlunde kunde kiende / hues [d.v.s. hvad] der tilforn Herligt oc kosteligt forhaande haffde været / huad nu den Almectigste Gud met hannem vdi sinde haffde / at hand hannem saaledis i denne Elendige Verden maatte omuandre / oc saa Elendige sig lade beskue / kunde hand icke anderledis tencke / end maa vel skee / at Gud vilde haffue hannem indtil den yderste dag til it Leffuendis Vidnisbyrd mod Jøderne. Paa det de Wtroendis oc Wgudeljge / skulle CHristi Død oc Pine ihukomme / oc dennem til plict oc bod igien o muende. For hans Person / saa oc ynskede hand gierne / at den Almectigste Gud i Himmelen / hannem aff denne Elendige Verden oc Jammerdal vilde heden kalde". -

[Nærmere Oplysninger om Sagnet om den evige Jøde finder man lettest hos *Kr. Nyrop: Fortids Sagn og Sange. II. Den evige Jøde*. 1907, hvor den danske Folkebog er fuldstændig optrykt. Af ældre Litteratur kan anføres: J. G. Th. Grässe: *Der Tannhäuser und Ewige Jude*. 2te Aufl. 1861, af nyere: L. Neubaur: *Die Sage vom ewigen Juden*. 1884.] -

Om mulige litterære Forbilleder for sin "Ahasverus" skrev P.-M. I9/12 1875 til Georg Brandes (Det nittende Aarhundrede 1875/76, Side 472-73): "Det hedder i Deres Skrift S. 510 [d.v.s. Brandes' Værk: Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur, Naturalismen i England = Brandes' Saml. Skrifter V 575]: »Han (d.v.s. Byron) gav da Hunt Domsvisionen og "Himmel og Jord", det skønne Verdens-Undergangsdigt, som i vor Litteratur har fremkaldt Paludan-Müllers Ahasverus«. - Her maa jeg protestere. At jeg nogensinde har læst »Heaven and earth« betvivler jeg; i hvert Fald husker jeg ikke det Mindste af Digtet. Nei! Hvad der har fremkaldt min Ahasverus er, som jeg i Indledningen selv angiver det, Kolera-Epidemien 1853 i Forbindelse med Dommedags-Spaadommene i det nye Testament. Hvis jeg dengang har tænkt paa Digte og Digtere, maa det have været paa dem, der efter min Mening have behandlet Ahasverusmythen urigtigt, ved at fremstille Jerusalems Skomager paa Vandring, istedetfor at fastholde ham ved Enden af Banen".

Samtidens Dom. *Kjøbenhavnsposten*, 1854, No. 126: "Angaaende "Ahasverus" Tilbliven giver Digteren i en poetisk Prolog et Slags Oplysning. Han opholdt sig paa Fredensborg, Musen hendrog ham til muntre Scener, til lyse Skikkelser, til "Skjemt og Latter"; da kom pludselig Efterretning fra Hovedstaden om Morderenglen, som gik igjennem Folket. Nu forsvandt de lyse Skikkelser, som han allerede vilde fastholde, og Musen opfordrede ham til at skrive en Dommedagsprolog, som Ahasverus, den evige Jøde, skulde give Liv; men da hans Historie vilde blive for lang, beslutter Digteren at gribe ham ved Maalet, paa den yderste Dag; ved Musens Haand svinger han sig hen - hvor - "bag os rulle Tidens tunge Bølger og for os ligger Evighedens Udsigt". - Man seer saaledes at vi kunne beraabe os paa Digteren selv, naar vi sige, at dette Digt egentlig ligger udenfor Tidens Grændser; forresten har Forf. ogsaa i en anden Henseende sit Standpunkt udenfor Tiden, idet han nemlig ikke anerkjender nogen jordisk Udvikling eller Fremgang, ikke seer nogen Forandring undtagen fra Usselhed til Usselhed, fra Ondt til Værre. Dommedagens Komme begrundes da derved, at Fordærvelsen er stegen til det Høieste, og at Antichristen sidder paa Thronen. Man seer her let Misligheden af at holde sig til en saadan Overlevering i et Digt, thi det Spørgsmaal paatrænger sig strax: hvad Betydning har da Tiden havt? og Christen dommen? og hvorledes kan Ahasverus stole paa en Frelser, en Bibel, en Lære, som ikke bedre har kunnet forvandle Livet? Gaaer man nærmere ind paa 367 Ahasverusmythen, paatrænge sig ogsaa mange Spørgsmaal: er hans Straf retfærdig? skal han igjennem en Tortur, som er opfundet for ham alene, tvinges til at troe paa Ghristus? Klart er det, at Ahasverus ikke kan holde sig for Tanken som Individualitet, som Synder, at han ikke kan gjøres til Hovedperson i et alvorligt Digt, men at han maa behandles humoristisk. Dette har Forf. følt; hans Digt maa betragtes som en humoristisk Phantasi, og seet i dette Lys finder man sig bedre i Forf.s gennemgaaende Pessimisme. Man maatte kun ønske, at Humoren var bleven bedre holdt som Grundtone helt igjennem, medens Læseren nu undertiden efter alvorlige, bittere, opbyggelige Betragtninger studser over en pludselig humoristisk Vending, som f. Ex. i Slutningen af Digtet, der er holdt i en alvorligere Tone, og hvor man dog træffer følgende Yttring af Ahasverus:

Ghoret: Til Dommedag skulle vi møde,
.....
men hvor er den evige Jøde?

Ahasverus (fra Graven):
Ja, led ham op! han Pip ei gi'er.
Her i den lune Seng jeg bli'er,
mens I til Dommedag ile".

Fædrelandet, 1854, No. 156: "Det tredie Digt, som er det yngste af de tre i Bogen [d.v.s. Tre Digte 1854] indeholdte, er "den sidste Død", d.v.s. den evige Jødes Død. Efter en lidt ubetydelig Prolog, der ogsaa er overflødig, see vi den gamle Vandringsmand paa en Kirkegaard, grublende over de Jordskjælv og Tegn i Sol og Maane, som alt ere foregaaede og bebude hans Forløsning. Forskjellige Scener af det fordærvede Menneskeliv drage os forbi; Antichristen prøver forgæves at sætte Mod i sine Tilhængere og sig selv. Hans Indvendinger mod Ahasverus slaaes af Marken ved at Basunen lyder, og de Døde rejse sig af Gravene Først see vi Pilatus, som nu har ligget i Aartusinder og grundet over sit Spørgsmaal til Frelseren: "Hvad er Sandhed?" og dernæst Marie Seguier, som Repræsentant for de rene Aander. Ved Basunens tredie Gjald lægger Ahasverus sig i Graven under Englenes Sang, og Menneskene drage i Chor op til Dommen. Skildringen af den yderste Dag er et saa uhyre poetisk Stof, at neppe menneskelige Kræfter kunne magte det. Der kan egenlig kun være Tale om at levere enkelte, løse Scener af dette uhyre Billede, og det er en heldig Tanke af Digteren at benytte den evige Jøde som et Midtpunkt, hvorom disse kunne samles. Imidlertid kunne vi ikke negte, skjønt vi indrømme, at Arbeidet indeholder store Skjønheder som: "De Frommes Sang paa Bjerget" Side 305 [nærvær. Udgaves Side 175-176] - "Basunens Røst" Side 357 [nærvær. Udgaves Side 201-02] - og meget enkelt i Ahasverus's Mund, at Digteren her har forløftet sig, og at hverken den tragiske eller den comiske Muse ret har villet staae ham bi, især da ikke den sidste. "Den yderste Dag" frembyder de største comiske Motiver, saasandt den klarere end nogetsomhejst Andet aabenbarer de verdslige Bestræbelsers Tomhed og Intethed; men Digteren, som ogsaa i denne Retning har havt flere ypperlige Tanker, har ikke formaaet at gennemføre dem tilfredsstillende (saaledes Scenen mellem de to Elskende, Antichristens Opræden o. fl.). En kjælen Elskovsscene kan være noget meget smukt og alvorligt, men naar Solen slukkes og Stjernerne falde, bliver den til Tant og Fjas mod Øieblikkets høiere Alvor, og de Elskende

maae blive comiske. Saaledes er ogsaa Verdensforføreren, Antichristen, en meget alvorlig Figur, men i det Øieblik, Jorden ryster under ham, bliver han det Tommeste og Magtløseste af Alt, og hvis Digteren havde formaaet at skildre ham med mere comisk Kraft - thi ogsaa det Ynkkelige maa skildres med Kraft - vilde vi ikke have Noget at indvende mod hans eiendommelige Opfattelse af denne Figur. Som et Feilgreb af Digteren maae vi ogsaa betragte 368 den hist og her anbragte, noget letsindige Spøgetone; thi det Comiske, som hører hjemme i en saadan Sphære, er virkelig Humor, og Plaisanteriet er neppe paa rette Sted".- *Dagbladet*, 1854, No. 226: "I "Ahasverus" træder Hadet til det Humane langt tydeligere frem [end i "Kalanus"]. Ahasverus giver en Slags Forsøg paa Historiens Filosofi og siger: "men saa kom der et Væsen - Det kaldte sig Humanitet,

Og da paa Thronen det var seet,
Al Jorden rundt det blev tilbedt,
Thi hvert et grønt og vissent Skud
Af Adams Æt det holdt for Gud,
Og hvert et Drog og hver en Flane
I Støvet krøb for det Humane,
Og ved human Filosofi
Hver nedrig Sjæl erklærtes fri
Og Mennesket for Guders Lige.

Det kan ikke Andet end virke nedtrykkende at see en begavet Mand synke ned i den sædvanlige Trivialitet, som i det Høieste kan tilgives Borneerthedens bestaltede Repræsentanter, og troe, at ved at anerkjende det Almeemaenneskelige Guddommelighed gjøres hvert Drog og hver Flane og hvert vissent Skud til Gud. Men denne Ufordragelighed og Uvillie til at anerkjende Aandsfrihedens og den frie Tænkning's Berettigelse passer ret godt til Forfatterens Anskuelse af Tolerancen: Ahasverus siger:

Du med din Tolerance, med
Den lunkne kvalme varme Drik,
Som den, der kraftig Næring fik,
Igjen spyer ud og væmmes ved.

Jevnsides hermed gaaer Uvillien mod hele den nyere Tid, som karakteriseres ved Demagogen, der paa Tribunen gjør sit Talerkrumspring. Tiden maa høre ilde, fordi den pløiede Havet, Bølgerne aved og i Kraft af Fornuften beseilede Luften osv., den er uværdig til at bestaae, for den fattes:

En Konge som har Herskerstemplet
Ei blot paa Thronen, men i Templet.

Naturligviis maae vi, der staae paa et ganske andet Standpunkt, misbillige Digterens Tendents og maae antage, at det er en forkeert Retning, hvorpaa Forfatteren er slaaet ind, som sikkert skader hans Udvikling, men dog er det ikke muligt for Nogen, der er begavet med poetisk Sands, at undlade at beundre det store poetiske Talent, der selv paa de mest forfeilede Steder lyser gennem Værket. Paludan-Müllers Fortrin ligge saa klart for Dagen og ere saa almindelig anerkjendte, at det er overflødigt og unyttigt nærmere at paapege dem". - *Flyve-Posten*, 1854, No. 138: "Hvad "Ahasverus" angaaer, der er skrevet i forrige Sommer, da synes det virkelig, som om Forfatteren har været under Indflydelsen af det aandelige Tryk, der under en Choleraepidemi siges at hvile paa de Fleste, saa formløst og taaget er dette Produkt blevet. Vi antage det for rimeligt, at der maaskee findes Nogle, der kalde en saadan Digtning baade dybsindig og christelig, men vi kunne ikke negte, at vi haabe, at det forunderlige Sammensurium af "Phantasianskuelse" og christelig Dogmatik, snart behandlet med Pathos og snart med uheldig Ironi, som her bydes Publikum, ikke vil vinde Berettigelse som Poesi. Forfatteren indfører Ahasverus ved hans Vandrings Ende, han skildrer i lange Monologer Verdens tiltagende Fordærvelse og kommer, ved at sammenholde de Tegn, der vise sig 369 i Sol og Maane, med, hvad der staaer i Bibelen, som han bestandig fører med sig, til det Resultat, at det ikke er usandsynligt, at Dommedag nu forestaaer. Forskjellige Optrin af Livet i Verden, til hvilke Ahasverus bestandig i ironiserende Monologer giver en Commentar, fremstilles nu for os. "To Mænd med dragne Sværd" træde frem og den Ene dræber den Anden og bemægtiger sig hans Pengepung; en Olding, der paastaaer i sin Tid at have været en dygtig Theolog, sandsynligvis af den Martensenske Skole, tør ikke følge Ahasverus' Raad, at begive sig paa Bjerget til de Rettroende, som der vente Herrens Komme, men vælger heller at slutte sig til Majoritetens store Hylchor paa Strandbredden og trøster sig med: "commune naufragium dulce". Et Par Elskende kommer ind; Pigen siger: "O, hold mig! see Stjernerne falde!" Antichristen optræder, fulgt af Folket, ganske som i Prophetierne. Ahasverus gjør paany Bekjendtskab med Pilatus, der fortæller ham om sit sjælelige Liv fra Døden af indtil Dommedag, og Marie Seguiet meddeler en derfra noget afvigende Beretning om de salige Aanders Tilstand, der bestod i

At Noget med mig foretoges,
At mod et Maal jeg droges,
At sig mit Væsen klared
Og en Forvandlings Virken jeg erfared.

Men selv jeg intet vilde.

Saa lyder Basunen præcis tre Gange, og medens Folket gaaer frem for Dommen, lægger Ahasverus, hvis Straf nu er tilende, sig gemytlig-ironiserende ned i Graven og venter paa at gaae "ind i den evige Hvile", og det ønske vi ogsaa maa blive Tilfældet med den Slags Digtninger, som hverken Poesien eller Christen dommen kan vedkjende sig. Det er umuligt at samle alle disse adspredte Fragmenter til noget anskueligt Totalbillede, enten af Ahasverus eller Verdens moralske Tilstand ved den yderste Dags Komme, og det synes, som om Ironien, der afvexler med dogmatiserende Pathos, er bleven anvendt for at skjule det Utilfredsstillende i hele Behandlingen og Forfatterens Magtesløshed ligeoverfor sin Gjenstand. Ligesom i Andersens Digtning af samme Navn, der paa sin Maade er ligesaa uheldig som denne, paa det nær, at den ikke koketterer med den speculative Christendom, giver Ahasverus os en historisk Udsigt over Verdens Forværrelsesproces indtil Dagenes Ende, men de Scener, der skulle anskueliggjøre for os Fordærvsens Culminationspunkt, ere langt fra at gjøre nogen gribende Virkning; den lange Udvikling af sin aandelige Kamp, som Pilatus giver tilbedste, er ikke andet end en Paraphrase af, hvad speculative Theologer lære om det indadvendte Liv, som Sjælen fører efter Døden, medens den forberedes til Dommen osv., og vi maae gjentage, at vi i den Tone, der gaaer igjennem det Hele, ikke kunne see Andet end et uheldigt Forsøg paa at benytte Ironien til at illudere Læseren og bringe ham til at overse Manglen paa Kraft, Dybde og Klarhed i Opfattelsen og Udførelsen af det valgte Stof".

Chr. Molbech skrev 6/6 1854 til sin Søn Chr. K. F. Molbech (Chr. Molbech og hans Søn Chr. K. F. Molbech. En Brevveksling, Side 113-114): "Om »Ahasverus« (hvis Titelen er saaledes) kan jeg idag ikke skrive. Jeg vil kun sige, at denne poetiske Skildring af *Dommedag* er mere moderne og Paludan-Müllersk *satirisk*, end den er *dantesk*". - Herpaa svarede Chr. K. F. Molbech 14/6 1854 (smstd., Side 116-117): "Hvad »Ahasverus« angaaer, saa gjør det mig ondt, at den virkelig storartede Idee: den evige Vandrer paa Randen af sin egen og Verdens Grav - ikke har kunnet løfte Digteren med sig. Her er det atter det, jeg vil kalde »det Menneskelige«, der svigter ham: Skrækken, Sorgen, Kiærligheden, Fortvivlelsen, overhovedet Lidenskaben - thi den, der vil skildre Verdens sidste Dag, maa have beruset sin Siæl i Forfærdelse, ligesom den, der vil male et Skibbrud, maa have seet det stormende 370 Hav, og ikke gjøre sine Studier ved Bredden af en Indsø. Da først vil »den evige Jødes« rolige Skikkelse have sin Virkning, naar han, i sin eensomme Ro blev stillet ligeoverfor et oprørt Hav af Lidenskaber. Men dertil vilde fordres en Digter, der var en Forening af Dante og Shakespeare, hvilket vor Ven Paludan-Müller som bekendt ikke er". - [Filosoffen *Hans Brøchners* Udtalelse om en Enkelthed i "Ahasverus" er anført ovf. Side 354 under "Kalanus".]